

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-son (5-jild)
2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 2 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urinbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Matkarimova Sadoqat Maqsudovna</i> SHARQSHUNOS A.L.KUNNING XIVA XONLIGI ARXIV Hujjatlari saqlash va tadqiq qilishdagi xizmatlari	13-19
<i>Matyakubov Xamdam Xamidjanovich</i> MARKAZIY OSIYO SIVILIZATSIYALARI VA OROLBO'YI HUDUDIDAGI MADANIYATLAR O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIR VA HAMKORLIK	20-24
<i>Raximov Bektosh, Pirmamatov Ramziddin</i> TURKISTONDA JADIDLARNING TA'LIM-TARBIYA TIZIMINI ISLOH QILISH BORASIDAGI HARAKATLARI TARIXIDAN	25-29
<i>Хуррамова Саодат Хабибовна</i> ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ РУССКИМИ УЧЕНЫМИ В СЕРЕДИНЕ XIX ВЕКА	30-37
<i>To'uchiyeva Dilnoza Ikrom qizi</i> ZOMIN TUMANINING XX ASRNING 80-YILLARIDAGI IJTIMOYIY, IQTISODIY VA MADANIY HAYOTI	38-44
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> AYOLLARNING SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA- TADBIRLAR VA BU BORADA O'ZBEKISTON TAJRIBASI	45-50
<i>Kanimkulov Olimjon, Xikmatova O'g'iloy</i> TUZNING QADIMDAN HOZIRGI KUNGACHA BO'LGAN TARIXI HAQIDA	51-54
<i>Tojiev Alisher Sultannazirovich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA XORAZM VILOYATIDA TURIZM SOHASI UCHUN KADRLAR TAYYORLASH MASALASI	55-60
<i>Bekbayev Bekjon</i> XX ASRNING BIRINCHI YARMIDA TOSHKENTDAGI QOZOQLAR TARIXIDAN	61-67
<i>Salayev Umrbek Kadambayevich</i> JANUBIY OQCHADARYO HUDUDIDA KECHGAN ETNIK JARAYONLAR TARIXI SAHIFASIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	68-71
<i>Ro'ziyeva Mashxura Abdimuminovna</i> LO'LILAR IJTIMOYIY HAYOTINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	72-78
<i>Turdiyeva Mohinur Ilhomjon qizi</i> ICHKI SAVDO QO'QON XONLIGI IQTISODIY TARAQQIYOTINING MUHIM OMILLARIDAN BIRI (1701-1876)	79-84

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Kazakov Olim Sabirovich</i> XIZMATLAR SOHASIDA BOSHQARUVNING YETAKCHILIK KONSEPSIYALARIDAN FOYDALANISH	85-89
---	-------

<i>Исламтудинова Дина Файзрахмановна</i> РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТА В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	90-98
<i>Alikulov Mehmonali Salahiddin o'g'li</i> QISHLOQ XO'JALIGIGA INVESTITSİYALARNI KENG JALB QILISHDA QISHLOQ XO'JALIGIGA YO'NALTIRILGANLIK INDEKSINING AHAMIYATI	99-106
<i>Omonov Akrom, Ruziyev Baxtiyor</i> O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI AKTIVLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI	107-113
<i>Tangirov Abduxolik, Nurmanov Sherzod</i> CHO'L-YAYLOVLARI EKOLOGIK HOLATI VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LARI	114-121
<i>Aliyarov Olim Abdug'aparovich</i> MULKIY SOLIQQA TORTISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI	122-132
<i>Komilov Bakhtiyorjon</i> UNLOCKING THE POTENTIAL OF E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA	133-144
<i>Djumanov Saitmurod Alibekovich</i> MAHSULOT TANNARXIGA KIRITILADIGAN XARAJATLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	145-150
<i>Yariyev Sherzod Shukurjanovich</i> DAVLAT SEKTORIDA AUDITNI RAQAMLASHTIRISH MASALALARI	151-155
<i>Matkarimov Feruz Bekturdiyevich</i> MINTAQADA TO'QIMACHILIK SANOATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH	156-160
<i>Xaydarova Durdona, To'xtayeva Moxinur</i> DAVLAT BUDJET DAROMADLARI TUSHUMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	161-166
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Yusubov Jaloliddin Kadamovich</i> ABU NASR FOROBIYNING MA'NAVİY-AXLOQIY IDEALLARI VA ULARNING ZAMONAVIY IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLAR RIVOJIDAGI AHAMIYATI	167-175
<i>Nosirxo'jayeva Gulnora Abduqahhorovna</i> FOROBIY ASARLARIDA ADOLAT VA MA'NAVİY YUKSALISH MUAMMOLARI	176-179
<i>Xoliqov Yunus Ortiqovich</i> BAG'RIKENGLIK VA MILLATLARARO MADANIYAT — JAMIYAT TARAQQIYOTINING ASOSI	180-184
<i>Berdaliyeva Sevara</i> ANALYSIS OF VIEWS ON THE ORDERING OF SOCIAL LIFE IN THE WORK OF YUSUF KHOS KHAJIB "KUTADGU BILIG"	185-191
<i>Parpiyev Muhammadjon Tolibovich</i> SHARQ RENNESANSI KELIB CHIQISHINING IJTIMOYIY-FALSAFIY OMILLARI	192-197
<i>Yarashova Mohlaroyim Shuxrat qizi</i> IBN ARABIY "VAHDATUL VUJUD" TA'LIMOTINING FALSAFIY ASOSLARI VA AHAMIYATI	198-202

<i>Ulug'murodov Elyor Saydulloevich</i> ISLOM GNOSEOLOGIYASIDA RATSIONALIZM MUAMMOSI	203-206
<i>Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich</i> AXBOROT MAKONIDAGI TRANSFORMATSIYALASHUVNING DIALEKTIK MAZMUNI	207-213
<i>Xasanov Boburjon Hakimovich</i> EKSTREMISTIK FAOLIYATNING KELIB CHIQISH TARIXI VA TUSHUNCHALARI	214-219
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKKA SADOQAT – UMRBOQIY QADRIYAT	220-225
<i>Ismoilov Maxammadixon</i> HOZIRGI ZAMON EKOLOGIK MANZARASIDA DESTRUKTIV VA KONSTRUKTIV MUNOSABATLAR DIALEKTIKASI	226-230
<i>Shokirov Murod Rustamovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA QADRIYATLARNING QAYTA TIKLANISHI	231-234
<i>Hamroyev Saidjon Sanoyevich</i> YANGI O'ZBEKISTON STRATEGIYASIDA IJTIMOIIY ADOLATNING BARQAROR TARAQQIYOTNI TA'MINLASH ASOSI SIFATIDAGI O'RNI	235-239
<i>Sharopov O'lmasbek Shuhrat o'g'li</i> ZAMONAVIY OILADA BOLA TARBIYASINING ASOSIY OMILLARI (TARBIYA JARAYONIDA OTA-ONANING ROLI)	240-243
<i>Ulug'ov Jasur Nasirdinovich</i> INSON KAMOLATI: ISLOMIY QADRIYATLAR VA ULARNING IJTIMOIY HAYOTGA TA'SIRI	244-249
<i>Qodiraliyev Abror Tojimurot o'g'li</i> BOSHQARUVCHILIK FAOLIYATI SHARQ MUTAFAKKIRLARI QARASHLARI MISOLIDA	250-253
<i>Ibragimov Kudrat</i> XALQARO MUNOSABATLAR TIZIMIDA MARKAZIY OSIYONING YANGI MUSTAQIL DAVLATLARI	254-260
<i>Oripov Axmadjon Muxammadjonovich</i> VATANPARVARLIK TUSHUNCHASI SHAKLLARINING IJTIMOIIY-FALSAFIY TALQINI	261-267
<i>Ibragimova Zulayxo Karimbayevna</i> RAHBAR AXLOQIY-ESTETIK KAMOLOTINING SHAKLLANISH JARAYONLARI VA ASOSIY KOMPONENTLARI	268-274
<i>Abdullayev A'zam Abdiyevich</i> YOSHLARDA IJTIMOIIY-IQTISODIY FAOLLIGI DIALEKTIKASI VA UNING AYRIM XUSUSIYATLARI	275-281
<i>Ochilov Azimjon Tuxtamishovich</i> IJTIMOIY QADRIYATLARNING DEFORMATSIYASI VA KORRUPSIYANING TARQALISHI	282-285

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Raxmanova Sarvinoz Alisherovna</i> SABR VA CHIDAMGA OID FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING SEMANTIK TAHLILI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)	286-289
<i>Kaxarova Iroda Sidikovna</i> MODAL SO'ZLARDA SHARTLILIK VA TIPOLOGIK OMIL: SEMANTIK TURLANISH	290-296
<i>Babadjanova Nazokat Davronbekovna</i> "YUSUF VA ZULAYHO" DOSTONINING XALQ VARIANTLARI TAHLILI	297-302
<i>Sayidova Shakhreizoda Nasrulloevna</i> RELIGIOUS VIEWS OF THE CHARACTER OF AMIR TEMUR IN MUHAMMAD ALI'S WORK "ULUG' SALTANAT"	303-308
<i>Hatamova Kamola Toshmurod qizi</i> TIJORAT HUIJATLARI TILIDA TERMINOLOGIK LEKSIKA	309-316
<i>Ibodullayeva Dinora Bahramjanovna</i> TERMINOLOGIYANING O'ZBEK VA XORIJIY TILSHUNOSLAR TOMONIDAN O'RGANILISHI	317-321
<i>Otajonova Dildor Baxtiyarovna</i> SUD JARAYONIDA OLIB BORILADIGAN NUTQ FAOLIYATI MAHSULOTLARINING SUD-TIBBIY VA LINGVISTIK EKSPERTIZA TEKSHIRUVI	322-326
<i>Khasanov Mahmud Abdurakhmanovich</i> PHONOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL INTERACTIONS AMONG THE LANGUAGES	327-331
<i>Xoshimova Oydina Shuxrat qizi</i> OLAMNING LISONIY MANZARASIDA NOMINATSIYANING O'RNI VA RANGLAR IFODASI	332-338
<i>Babayeva Iroda</i> THE CHARACTERISTICS OF NEWSPAPER HEADLINES IN TERMS OF THEIR STRUCTURE AND MEANING	339-342
<i>Fozilov Odil Yuldashevich</i> USE OF LOGICAL AND FIGURATIVE PERIPHRASES IN MODERN UZBEK LANGUAGE.....	343-346
<i>Raxmonova Dildora Mirzakarimovna</i> JADID DRAMALARIDA ISLOM MADANIYATI VA MILLAT TANAZZULI MASALALARI TALQINI (ABDULLA QODIRIYNING "BAXTSIZ KUYOV" DRAMASI MISOLIDA)	347-351
<i>Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna</i> TEZ AYTISHLARNING SINTAKTIK TUZILISH JIHATDAN TAHLILI	352-357
<i>Xamidova Sayyora Nurmatovna</i> KATEGORIYA SIFATIDA SHAKLLANGAN MODALLIK TURLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	358-363
<i>Mengboyev Azizbek Alijon o'g'li</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MILLIY BAYRAM NOMLARINING CHOG'ISHTIRMA TADQIQI	364-368
<i>Hayitova Shohida Erkin qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI OTA KONSEPTINING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI	369-373

<i>Xolboyeva Iroda Shuxrat qizi</i> SOMATIK KOMPONENTLI PROVERBIAL FRAZELOGIZMLARDA EKVIVALENTLIK MASALASI	374-378
<i>Saparniyazov Omirbek Nukusbayevich</i> MARK TVEN VA MUQIMIY ASARLARINI QIYOSIY O'RGANISH: ADABIY UMUMIYLIK VA USLUBIY O'ZIGA XOSLIGI	379-385
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Muxitdinova Firюза</i> КЛЮЧЕВЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА	386-393
<i>Uzakova Go'zal Sharipovna</i> HUDUDLARNI ZONALASHTIRISHNING HUQUQIY MASALALARI	394-403
<i>Tulaganova Gulchexra, Nurilloev Shavkat</i> INSON QADRINI YUKSALTIRISH VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATINI YANADA RIVOJLANTIRISH	404-414
<i>Yakubova Iroda Bahramovna</i> MUALLIFLIK SHARTNOMASINING MAZMUNI, TUZILISHI VA UNING ASOSIY SHARTLARI	415-419
<i>Obidov Tolibjon Avezxanovich</i> JINOIY SUD ISHLARINI YURITISH SOHASIDAGI O'ZARO HAMKORLIK MASALALARI	420-425
<i>Tuxtashev Sherzod Azimovich</i> JINOYAT ISHINI TO'XTATIB TURISHNING JABRLANUVCHI VA AYBLANUVCHI UCHUN HUQUQIY OQIBATLARI	426-430
<i>Maxamatov Maxmud Maxamataminovich</i> INSON HUQUQLARINI XALQARO ORGANLARDA HIMOYA QILISH MASALALARI	431-436
<i>Rahmatov Elyor Jumaboyevich</i> BOJXONA MA'MURIYATCHILIGINI ISLOH QILISHDA BOJXONA ORGANLARINING DAVLAT IQTISODIY VA HUQUQIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ISHTIROKI	437-441
<i>Jumaniyozova Dilfuza Kamolovna</i> IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARI YECHIMI: XORIY TAJRIBASI	442-447
<i>Shermatov Nuriddin</i> RAQAMLI ERADA SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ADDITIV (3D PRINTING) TEKNOLOGIYALARI INTELLEKTUAL MULK HUQUQINING OBYEKTI SIFATIDA	448-455
<i>Juraeva Asal</i> EXECUTION OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRAL AWARDS	456-461
<i>Собиров Саидбек Махмудович</i> ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОГО ПРИМЕНЕНИЯ И ТОЛКОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ НОРМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ	462-467
<i>Nurbayev Muzaffar Erkinovich</i> DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATI INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY DOKTRINASINI TAKOMILLASHTIRISH	468-478

<i>Qudratillayev Jaxongir Zokirjon o'g'li</i> INTERNETDAN FOYDALANISH HUQUQINING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQIY ASOSLARI: INTERNET TUSHUNCHASI	479-485
<i>Xabibullayev Azizillo Lutfullo o'g'li</i> SUN'IY INTELLEKT VA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR VA HUQUQIY MUAMMOLAR	486-491
<i>To'xtayev O'ktamjon Zarifjon o'g'li</i> MURAKKAB ASHYOLARNING O'ZIGA XOS BELGILARI, ULARNING HUQUQIY VA FALSAFIY MOHIYATI	492-500
<i>Yusupov O'ktambov</i> KORRUPSIYAVIY BITIM HAQIQIY EMASLIGINING FUQAROLIK-HUQUQIY OQIBATLARI	501-509
<i>Murodxonov Muhammadnur</i> XALQARO HUQUQNING TADRIJIY RIVOJLANISHIDA FUNDAMENTAL ASARLARNING O'RNINI	510-518
<i>Ёкубов Шухратжон, Эргашева Муниса</i> МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕДИЦИНСКОГО ПРАВА В УЗБЕКИСТАНЕ: БАЛАНС МЕЖДУ МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ И НАЦИОНАЛЬНЫМИ ОСОБЕННОСТЯМИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ	519-523
<i>Qudratillayev Xazratoli Zokirjon o'g'li</i> JINOIY FAOLIYATDAN OLINGAN DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHNI TERGOV QILISH SOHASIDA XORIJIY DAVLATLAR VAKOLATLI ORGANLARI BILAN HAMKORLIK MASALALARI	524-530
<i>Umarov Abbosjon Asliddin o'g'li</i> SUG'URTA INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY TAVSIFI	531-536
<i>Хайдарова Хилола Анваровна</i> ПРАВО НА ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК СУБЪЕКТИВНОЕ ПРАВО ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ	537-542
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ibraximov Sanjar Urunbayevich</i> AKMEOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA SPORTCHILARNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARI BILAN ZIDDIYATLI VAZIYATLARDAGI XULQ-ATVOR STRATEGIYALARI O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIGI	543-547
<i>Karimov Akramjon Zaynobidinovich</i> RAQAMLI TRANSFORMATSIYALAR SHAROITIDA YOSHLARNING AXBOROT XAVFSIZLIGI MADANIYATI VA MEDIAIMMUNITETINI TA'LIM JARAYONLARI ORQALI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	548-554
<i>Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich</i> 7-9 YOSHLI O'QUVCHILARNING HARAKAT SIFATLARINI HARAKATLI O'YINLAR VOSITALARI ORQALI RIVOJLANTIRISH	555-561
<i>Karimov Qayum Mamashayevich</i> KOMPYUTERLI MATEMATIKA TIZIMLARINI O'QITISHDA TARMOQ TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH	562-569

<i>Xojimirzayeva Shaxnoza Shokir qizi</i> MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH JARAYONI	570-576
<i>Qodirov Azamat Muxriddinovich</i> IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLAR YUQORI SINIF O'QUVCHILARINING INGLIZ TILI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MATN O'QISH MALAKASI VA KOMMUNIKATIV YO'NALGAN O'QISH MASHQLARINING AHAMIYATI XUSUSIDA	577-582
<i>Тлеумуратова Абадан Бекбановна</i> ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ	583-585
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> TALABALAR TA'LIMINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	586-592
<i>Mamaziyyayev Oblaberdi</i> OLIY TA'LIMNING NEMIS TILI DARSLARIDA GRAMMATIK TARJIMA METODIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI	593-598
<i>Isoqov Murod Madaminjonovich</i> YOSHLAR JAMOAT TASHKILOTLARIDA IJTIMOY KAPITALNI SHAKLLANTIRISHNING ILG'OR XORIJIY MODELLARI	599-605
<i>Nasriddinova Hulkar Komiljonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKANI O'QITISHNING HOZIRGI HOLATI	606-610
<i>Allayeva Hafiza Rustam qizi</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QITISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI	611-614
<i>Raxmonberdiyeva Oygul Rayimjonovna</i> AKADEMIK QALAMTASVIR MASHG'ULOTLARIDA TALABALARGA INSON PORTRETINI ISHLASH METODIKASI	615-621
<i>Xo'jaqulov Ro'zibek Ilhomjon o'g'li</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIDA KASBIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA RANGTASVIR FANINING AHAMIYATI	622-625
<i>Elova Sitara Axmatkulovna</i> QISQA MASOFALARGA YUGURUVCHILARNI TEXNIK TAYYORGARLIGINI SHAKLLANISH DARAJASI	626-629

09.00.00 – FALSAFA FANLARI - PHILOSOPHICAL SCIENCES

Received: 25 January 2025

Accepted: 1 February 2025

Published: 10 February 2025

Article / Original Paper

**ABU NAR FARABI'S MORAL AND MORAL IDEALS AND THEIR
SIGNIFICANCE IN THE DEVELOPMENT OF MODERN SOCIAL
AND HUMANITARIAN SCIENCES**

Yusubov Jaloliddin Kadamovich,

Associate Professor, Doctor of Philosophy (DSc) of the
National University of Uzbekistan

E-mail: yusubovjaloliddin@gmail.com

Abstract. This article philosophically analyzes Abu Nasr Al-Farabi's thoughts on the development of science, the interrelation of sciences, the role of knowledge and sciences in improving the way of life of mankind, and his systematic thoughts on the structure of science. Information is provided on the ideas of the scholar on the education of the individual, presented in some of his works, and their application in the social and humanitarian sciences in the modern era.

Keywords: consciousness, knowledge, science, mathematics, natural sciences, existence, movement.

**ABU NASR FOROBIYNING MA'NAVIY-AXLOQIY IDEALLARI
VA ULARNING ZAMONAVIY IJTIMOY-GUMANITAR FANLAR
RIVOJIDAGI AHAMIYATI**

Yusubov Jaloliddin Kadamovich,

O'zbekiston Milliy universiteti dotsenti,
falsafa fanlari doktori (DSc)

Annotatsiya. Mazkur maqolada Abu Nasr Forobiyning ilm-fanni rivojlantirish, fanlarning o'zaro bog'liqligi, insoniyat turmush-tarzi yanada yaxshilashda bilim va ilml haqidagi fikrlari, fanning strukturasiga oid tizimli fikrlari falsafiy tahlil qilingan. Allomaning ayrim asarlarida keltirilgan shaxsni tarbiyalashga oid fikrlari va uni hozirgi davrda ijtimoiy-gumanitar fanlarda qo'llash jihatidan ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: ong, ilm, fan, matematika, tabiiy fanlar, borliq, harakat.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I2Y2025N24>

Kirish. Abu Nasr Forobiy antik davrning boy merosini, ayniqsa, Aflotun, Aristotel kabi mumtoz mutafakkirlarning falsafiy qarashlarini arab-musulmon madaniyatiga kiritdi, islom va antik davr g'oyalari sintezini amalga oshirdi. U o'z davrining ma'naviy yoritgichi edi. Alloma davrning barcha savollarga javob topishga harakat qildi. Bu xatti-harakatlar butun insoniyatning ma'naviy izlanishlari bilan o'zaro bog'liq, hech qachon o'z ma'nosini yo'qotmaydi. U jahon falsafasi va fan falsafasi taraqqiyotida, G'arb va Sharq o'rtasidagi muloqotda o'z rolini o'ynashda davom etmoqda.

Muhokama, natija va metodologik tahlil. Alloma ongning nafaqat nazariy va kognitiv muammolarini, balki siyosiy va ijtimoiy muammolarini hal etishdagi rolini yuqori baholagan. U inson zoti urush kabi ziddiyatli vaziyatlarni ongni takomillashtirish orqali hal qila oladi, deb hisoblagan, xayrixoh holatni tavsiflash bilan birga uning ichki mohiyatini ochib berishga harakat qilgan. U insoniyatga do'stona qo'shnichilik va o'zaro hurmat, ijtimoiy adolat va halollik natijasida ma'naviy yuksaklikka erishish mumkinligi haqida gapirgan[1].

Forobiyni tashvishga solgan bu mavzular hozir ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. Shu nuqtai nazardan, bugungi tadqiqot fan falsafasining tarkibiy qismi bo'lgan ma'naviy an'anaga tayanmog'i lozim. Olimning barcha fuqarolar yagona maqsad, ya'ni davlat va shaxs farovonligi uchun xizmat qiladigan ezgu, xayrixoh davlat to'g'risidagi fikrlari nafaqat o'rta asrlar islom olami, balki rivojiga ham katta ta'sir ko'rsatgan. Al-Forobiyning musiqa nazariyasi, musiqa san'ati, notiqlik va she'riyat, estetika muammolari haqidagi badiiy-estetik qarashlari ham juda qimmatli. Ulardan bugungi avlodni ma'naviy tarbiyalash, ilm-fan rivoji, madaniy-ma'rifiy tadbirlarda har tomonlama foydalanish maqsadga muvofiq. Faylasuf ta'lim va tarbiyani shaxsni shakllantirishning qudratli vositasi deb biladi, buning sharofati bilan zarur axloqiy-intellektual fazilatlar kamol topadi. Mutaфakkir shunday yozadi: "Tarbiya xalqlarga bilimga asoslangan axloqiy fazilat va san'atlarni berishdir"[2].

Olim ruhiy quvvatning mohiyatini aniqlashga katta e'tibor bergan. U o'zining "Hikmat asoslari" asarida inson tabiatidagi fazilatlarga ko'ra, uning tashqi va ichki dunyosi borligini aytadi. Atrof-muhit hodisalarini taniy oladigan tananing fiziologik tuzilishi va tinchlik borligini tashkil etuvchi tashqi sezgilar ham ichki dunyoga ta'sir qiladi. Ichki sir dunyosi esa insonning ruhiy kuchlaridir. O'z navbatida, rivojlanish jarayonining uch turi mavjud. Bu inson, hayvon va o'simlik rivojlanishidir.

Rivojlanishni shu tarzda tasniflagan Abu Nasr Forobiy taraqqiyot mazmunini quyidagicha izohlaydi: «Taraqqiyot va bilish jarayonida o'simliklarning yagona maqsadi ularning o'ziga xos tuzilishi yoki naslini saqlab qolish kabi xatti-harakatlar bilan himoyalangan umumiy o'xshashliklardir. Hayvonlarning o'zidan ustun kuchlar bilan kurashi inson zoti maydonini kengaytira olmaydi. Insonning hayotiy rivojlanishi uning foydali, yaxshi maqsad yo'lini tanlashiga, haqiqatga intilishiga bog'liq. Bunday buyuk maqsadlar sari insonning aqligina yetaklaydi". Uning asarlarida insonning ichki dunyosi bilan tashqi dunyosining uyg'unligiga alohida ahamiyat beriladi. Olimning fikricha, ruhiy zaif kishilarning ichki dunyosini tashkil etuvchi hissiy holatlarning chuqur rivojlanishi ularning tashqi dunyosi faoliyatini to'xtatib qo'yadi, ya'ni ularni dunyo hodisalarini to'g'ri idrok eta olmaydigan holatga keltiradi.

Ilm haqida buyuk bobomiz uning nuri ila kamol topgan ruhga hech qanday kuch to'siq bo'la olmasligini aytadi. Inson ruhiyatining barqarorligi, eng avvalo, uni oziqlantiradigan, asosli tajriba va teran o'ylar filtridan o'tgan va shu tariqa barqaror fikrga ega bo'lgan ongga bog'liq.

Abu Nasr Forobiy o'z ilmiy xulosalarida inson ruhiyati kamoloti bevosita ong bilan bog'liq, degan fikrni ilgari suradi, faqat ong haqiqatga yetaklaydi, deydi [3].

Mutaфakkir o'z hayoti davomida fanni beshta asosiy yo'nalishga ajratdi: tilshunoslik, mantiq (fikir tizimi), matematika, fizika, fuqarolik [4].

Uning ijtimoiy-iqtisodiy masalalar, matematika, falsafaga oid risolalari ilmiy ahamiyati bilan hozir ham qimmatlidir. U matematikadan foydalanish asosida tabiat hodisalari sirlarini yozish mumkin, degan xulosaga keldi [5].

Forobiy fikricha, matematika inson bilimini chuqurlashtiradi, fanning boshqa sohaları rivojiga bevosita ta'sir qiladi. Uning matematik risolaları hozirgi zamon matematika ta'limining asosi hisoblanadi. U matematik astronomiya va geografiyaning turli masalalarini matematik tarzda yechish zaruratidan kelib chiqqan yirik va tizimli trigonometriyaga ega. Ma'lumotlar olimning "Almagestga qo'shimcha kitob" nomli asarida keltirilgan. ("Almagest" – miloddan avvalgi II asrda yashagan buyuk yunon astronomi Ptolemey asari).

Qadimgi yunon matematiklari aylanada 360 ta qism va uning diametrida 120 ta qism bor, degan dastlabki tushunchaga asoslanib, akkord uzunligini topish masalasini hal qilishgan. Ulardan keyingi hind matematiklari akkordni sinus va kosinus chiziqlari bilan almashtirib, bu sohada ma'lum yutuqlarga erishdilar.

Forobiygacha bo'lgan arab matematiklari ularga qo'shimcha tangens va kotangens (teskari va to'g'ridan-to'g'ri soya) chiziqlar qo'shgan, lekin quyosh soatlarida (gnomonics) foydalangan. Forobiy o'z asarlarida bu ma'lumotlarni bir tizimga keltiradi, ularni yaxlit doirada ko'rib chiqishga kirishadi. Avvalo, sinus va akkord o'rtasidagi munosabatni aniqlang: sinus ikkilangan yoyning (burchak) yarmi akkorddir. Bu kashfiyot astronomiyaga aylana ichiga chizilgan to'g'ri burchakli uchburchakning tomonlari va burchaklari bilan bog'liq trigonometrik funksiyalarni keng joriy etish uchun zamin yaratdi.

Olimning "Matematik risolalar" — "Almagelarga qo'shimcha kitob"ning matematik boblarida uning trigonometrik chiziqlar nazariyasi bayon etilgan.

Uning "Akkordlar va sinuslarning xossalari haqida"gi birinchi bobida quyidagi trigonometrik chiziqlar aniqlangan: chord (vatar), kosinus (jaib tamom) va sinus-versus (sahim) va ularning xossalarini tavsiflaydi.

Forobiyning trigonometrik funksiyalar (chiziqlar) haqidagi ta'limotiga "Birinchi va ikkinchi soyaning xossalari haqida" deb nomlangan o'n ikkinchi bob asos bo'lgan. Bu matematika tarixida birinchilardan bo'lib, unda barcha trigonometrik chiziqli birliklar birlik doirasi ichida ko'rib chiqiladi. Forobiy trigonometriya tarixida birinchi marta teskari soya (tangens), to'g'ridan-to'g'ri soya (kotangens) atamalarini ilmiy-uslubiy jihatdan mukammal yangi atamalar – "birinchi soya", "ikkinchi soya" atamaları bilan almashtiradi.

Olimning matematik merosiga mansub fizik-matematik soha trigonometriyasi va astronomiya, arifmetika va musiqa nazariyasi hali ham qo'llanish darajasida o'rganilmoqda, uning fizika sohasidagi asarlari shu darajada o'rganishni kutmoqda.

Ma'lumki, uning tabiiy fanlar bo'yicha yozgan risolaları, bu sohaga qo'shgan yangiliklari yetarli bo'lib, allomaning ular haqidagi merosi, o'z navbatida, zamonaviy ta'lim-tarbiyaga singdirilishi zarur.

Faylasufning gumanitar-ilmiy tilshunosligi va uning boblari; mantiq va uning boblari; fuqarolik ilmi va uning tarmoqlari, fiqh va diniy ilmlari ham zamonaviy ta'limda o'z o'rnini topishiga ishonchimiz komil.

Ma'lumki, Al-Forobiy pedagogika tarixidagi buyuk siymolardan biri bo'lgan. U Sharq mamlakatlarida birinchi konstruktiv pedagogik tizimni yaratgan pedagog. Binobarin, uning pedagogik yo'nalishda qoldirgan merosi zamonaviy ta'lim-tarbiyada muhim o'rin tutishiga shubha yo'q. Forobiy insonning xulq-atvori ezgulikka yo'naltirilishi lozimligini ta'kidladi. Inson, avvalo, o'zini, so'ngra dunyoni tadqiq qilib, baxtni izlashi kerak. Bu – falsafaning maqsadi. "Baxt-saodatga erishuv yo'lida nimaiki (axloq, kasb-hunar kabilar) yordam bersa, uni saqlash va mustahkamlash, nimaiki zararli bo'lsa, uni foydali narsaga aylantirishga harakat qilish zarur"[6].

Dunyoning maqsadini tekshirish falsafadir. Odamlar, birinchi navbatda, o'z sog'lig'ini himoya qiladi. Shundan so'ng u foydali va zararli xatti-harakatlarni o'rganishni xohlaydi. Yomonlikdan saqlanish, yaxshilikni qabul qilish insonni fazilatli qiladi. Nazariy falsafa borliqlarning sabab va oqibatlarini bilish bilan shug'ullanadi. Xulq-atvor falsafasi esa insonning niyatlari va xatti-harakatlari bilan bog'liq. Barcha tirik mavjudotlar o'z tanalarini himoya qilish va naslini davom ettirishni xohlaydi. Biroq, hayvonlarda bu instinkt tomonidan ta'minlanadi. Inson esa narsalarning sabablarini izlash qobiliyatiga ega. Bu aql bilan bog'liq. Hayvon ob'ektlarni instinktiv ravishda taniydi. Inson esa aqli bilan biladi, hayratda qoladi. Inson o'z ongidan xabardor, o'zi haqida o'ylaydigan va o'zini boshqa narsalardan ajratib turadigan mavjudotdir. Insonni tushunish uchun butun dunyoni tushunish kerak. Chunki inson koinotning bir qismidir. Insonning maqsadi butundir. Butunlikka erishish mavjudlik asosidagi umumiy qonuniyatlarni anglash, demakdir. Buni falsafa orqali tushunish mumkin. Odamlar ortiqcha narsalardan qochishadi va baxtni izlaydilar. "Inson baxt-saodat nimaligini tushungan bo'lsa-yu, unga erishishni maqsad qilib olmasa, g'oya va xohishiga aylantirmagan bo'lsa, unga nisbatan ozgina bo'lsa-da, shavq va zavq sezmasa, istak va mulohazasini, kuch va quvvatini boshqa narsalarga sarflasa, bu qilmishlari yomon va noo'rinlidir"[7].

Forobiy fikricha, ilmning maqsadi odamlarni bilish bo'lishi kerak. Keyin koinotni bilish kerak. Fikrlash borliqni anglash, demakdir. Buni biroz chuqurlashtirsak, borliq, ya'ni koinot Xudo tafakkurining ifodasidir. Qaysidir ma'noda, fikr va borliq o'rtasida, hatto, ajralish ham yo'q.

Mo'tadil xulq-atvor o'zini tutishni anglatadi. Bu ekstremallardan qochishni anglatadi. Masalan, qo'rqqoqlik va qat'iyatlilik o'rtasidagi xatti-harakat o'lchanadi.

Forobiy fikricha, inson jismonan lazzatlanish yoki tafakkur zavqiga moyil bo'lishi mumkin. Tafakkur zavqi ilm o'rganish va jamiyatga foydali bo'lish kabi lazzatdir. Bunday zavqlarga kech erishiladi, lekin uzoq davom etadi. Jismoniy zavqlarga tezda erishiladi. Biroq, bular uzoq davom etmaydi. Agar inson yaxshi va yomonni ajrata turib yaxshi xulqli bo'lsa, u nazariy bilimni amaliy xulq-atvor bilan birlashtiradi. "Mutafakkir kishilar jamiyatini to'liq va to'liq bo'lmaganlarga ajratgan. O'z navbatida, to'liq jamiyatlar katta, o'rta va kichik jamiyatlarga parchalanadi. Buyuk jamiyat deganda, butun insoniyat tushuniladi; o'rtada — geografiyaga ko'ra birlashgan bir davlat aholisi; kichik ostida — hudud bilan birlashtirilgan bir shahar fuqarolari. To'liq bo'lmagan jamiyatda uchta daraja ham bor: qishloq aholisi, ko'chalar, uyalar. Bundan tashqari, butun shahar aholisi axloqiy kamolotga faqat birgalikda erishishlari mumkin. O'zaro yordam tamoyiliga ko'ra, shaharlar (jamiyatlar) fazilatli va johillarga bo'linadi"[8].

Forobiy, avval aytib o'tganimizdek, saodatga erishgan kishilar ruhi bilan johil va (oshiqlar) ruhini ajratib ko'rsatib, uning barcha asarlarida ham bu qarashni bir xil mazmunda asoslashga harakat qiladi. Forobiy ham boshqa faylasuflar qatori ishq, adolat, haqiqat, hikmat kabi tushunchalariga urg'u bergan. Alloh taolo ham mehribon, ham sevimli zot ekanligini ta'kidlab, odamlarga bir-birini sevishni maslahat berdi. U qarashlari va xatti-harakatlari umumiy bo'lgan odamlar o'rtasida sevgi paydo bo'lishini tushuntirdi. O'z manfaatini ko'zlagan ishq tezda barham topib ketishini aytib, tabiiy sevgi haqida ham gapirdi. Oilaviy rishtalarni mustahkamlashda tabiiy mehr muhimligini ta'kidladi. U jamiyatda bir-biriga yordam berish muhimligini, inson ijtimoiy mavjudot ekanligini ta'kidladi. Bunday holda, u o'zi yashayotgan jamiyat odamlari bilan birga bo'lishi kerak.

U emanatsiya nazariyasiga ishongan mutafakkir. Unga ko'ra, Alloh taolo birinchi aqlni suv orqali yaratgan, birinchi aql o'z-o'zidan mumkin, u boshqa mavjudotlarga nisbatan farzdir. Birinchi aql dan ikkinchi aql va oliy taqdir keladi. Keyin aqlar va samoviylar suv orqali davom etadi. Aqlar seriyasi faol aql bilan tugaydi. O'ninchi aql faol ong deb ataladi. Sferalarning oxirgisi oy sharidir. Har bir qalbning ruhi bor. Sub-oy sohasidagi xayolotlar fantomlardan ta'sirlanadi. Fantomlarning qaytishi oxirida, spektrda ba'zi qobiliyatlar shakllanadi. Shunday qilib, olov, havo, suv va tuproq hosil bo'ladi. Konlar, o'simliklar, hayvonlar va odamlar olov, havo, suv va tuproqning birikmasidan hosil bo'ladi. Inson tanasi mavjud bo'lganda, ruh tanaga kiradi. Qachonki urug' bachadonda tayyor bo'lsa, unga faol aql dan ruh kiradi. Ruhning tanadan oldin bo'lishi joiz emas. Forobiy ham reinkarnatsiya g'oyasini qabul qilmagan.

Alloma fikricha, borliqning birinchi tartibi birinchi sababdir. Ya'ni, bu Xudodir. Keyin birinchi aql keladi. Mavjudlikning oxirgi darajasi materiyadir. Mavjudlik yuqoridan pastgacha. Biroq, bu holat oy sohasida pastdan yuqoriga qadar bo'ladi.

Qomusiy olim Alloh taoloning borligini isbotlash uchun qattiq mehnat qilgan, ayniqsa, tartib, sabab, harakat va vojib-mumkin dalillaridan foydalangan. Koinotda uyg'unlik mavjud. Fasllar muntazam ravishda keladi. Borliqlar juft bo'lib yaratilgan. Olov, havo, suv va tuproq inson tabiati va yashashi uchun mos keladi. Bularning barchasi tasodif bo'lishi mumkin emas. Dunyoda maqsadlilik borligi seziladi va ko'riladi. Natijada, cheksiz qudratli yaratuvchi, ya'ni Alloh taolo borligini qabul qilmasdan turib, koinotdagi bu tartibni tushuntirib bo'lmaydi.

Sababiy bog'liqligi uchun dalillar: me'morsiz bino vujudga kelmaydi. Ovqatni oshpazsiz tayyorlash va pishirish mumkin emas. Musiqa asarini bastakorsiz oranjirovka qilib bo'lmaydi. Xulosa qilib aytganda, koinotdagi har bir hodisaning sababi bor. Koinot ham ko'zga ko'rinadigan hodisadir. Buning ham sababi bo'lsa kerak. Koinotning o'z-o'zidan yaratilganligini tasavvur qilib bo'lmaydi. Koinotga sig'inadigan cheksiz qudratli yaratuvchi bor. Bu Alloh taolodir. Alloh taoloni kim yaratgan, deb so'ralsa, javob shunday bo'ladi: "X" koinotni yaratdi deylik. "X" ham "X*" ni yaratdi. "X2" ham "X*" ni yaratdi. Agar biz bu "X"larni bir-birimizga sabab-oqibat sifatida siz tomon uzatsak, biz yechimga erisha olmaymiz. Bizning ongimiz kaosda qolmoqda. Murosaga kelish mumkin emas. Biror sababga ko'ra to'xtash kerak. Bu Alloh taolodir.

Harakat dalillari. "Harakat dalillari" Aristoteldan beri ma'lum. Uning fikricha, har bir harakatlanuvchi jismning harakatlantiruvchisi bor. Mug'riqsiz harakatni tasavvur qilib bo'lmaydi. Koinot ham harakatlanuvchi mavjudot ekan, uning ham harakatlantiruvchisi bo'lishi kerak. Bu birinchi harakatlanuvchi. Boshqacha aytganda, u Allohdir. Birinchi muallif koinotga mexanik ta'sir ko'rsatdi. Bu ta'sir vositasiz edi. Go'yo asosiy harakatlanuvchi olamni harakatga keltiradi. Lekin biz birinchi qo'zg'atuvchining sababini izlaganimizda, ongimiz harakatlanuvchilar qatorida qotib qoladi[9].

Forobiy harakatning dalilidan anglash mumkinki, olamning borligining sababi shaxsan Ulug' Alloh taolo ekanligini, olam esa zamon jihatidan abadiy ekanligini ta'kidlagan. Biroq, Aristoteldan farqli o'laroq, u Qodir Allohni birinchi harakatlantiruvchi sifatida qabul qildi. U tezislarini islomiy tushunchalar bilan izohlamochi edi. Alloh taolo olamni suv orqali, birinchi aql-idrokdan faol aqlga, qo'zg'almas yulduzlar olamidan oy osti olamigacha vujudga keltirgan. Alloh taoloning irodasi va qudrati cheksiz kuchlidir. Ko'rinib turibdiki, bu dalilni islomiy yo'l bilan tushuntirishga harakat qilingan bo'lsa-da, harakat isbotida Aristoteldan bahramand bo'lgan. Biroq G'azzoliyning hujumlaridan o'zini qutqara olmadi.

Mumkin bo'lgan dalillar. Mumkin bo'lishi uchun boshqa ob'ekt kerak. Biz dunyoning mavjudligiga hech qanday dalil topa olmaganimiz uchun buni mumkin, deb hisoblashimiz kerak. U yetishmayapti. Bu o'z-o'zidan yetarli. U har doim bor. Agar ikkalamiz ham vojibni o'ylab, u yo'q desak, ziddiyatli bo'lamiz. Chunki yo'qlik kamchilikdir. Bunda ongimizga singib ketgan "vojib" tushunchasi Allohning borligiga dalildir.

Faylasuf tanadan oldin ruhlarning mavjudligini qabul qilmaydi. Har safar bola tug'ilganda, ruh faol ongdan chiqib ketadi. O'limdan keyin ruhning reinkarnatsiya orqali dunyoga qaytishi mumkin emas. Shunday qilib, Forobiy ham Pifagor va Aflotunga qarshi chiqadi. U yuqoridagi tasnifida Aristoteldan ilhomlangan bo'lsa-da, uning talqini yunon mutafakkirining talqinidan juda farq qiladi. Darhaqiqat, Forobiy inson ruhlarini oxirat nuqtai nazaridan uchga ajratadi: yaxshi ruhlar – bular dunyoda yaxshi ish qilganlarning ruhlari. Ular oxiratta cheksiz baxtga erishadilar.

Gunohkorlar ruhlari. bular dunyoda gunoh qilganlarning ruhlari. Ular abadiy yashaydilar, lekin gunohlari kabi azoblanadi.

Johillar ruhi – ular oxiratta materiya kabi halok bo'lishlari mumkin. Lekin Forobiy ba'zan barcha qalblar abadiy yashashini ta'kidlagan. Shu nuqtai nazardan, uning ruhiy qarashlari haqida aniq fikr aytish qiyin.

Forobiy din va falsafani uyg'unlashtirishga harakat qilgan mutafakkir. Buning uchun faylasuf va payg'ambarning maqsadi bir, dedi. Hatto fazilatli shaharning boshlig'i ham faylasuf yoki payg'ambar kabi haqiqatga go'zal xulq bilan yetib borishini ta'kidlagan. Demak, Forobiy fikricha, faylasuf, donishmand, shaharning fazilatli rahbari va payg'ambar eng yaxshisini topishni maqsad qilgan. Eng yaxshisini topish baxtni topish, demakdir. Holbuki, payg'ambar vahiy bilan, faylasuf aql bilan, shahar rahbari hikmat bilan bu maqsadga erishadi. Payg'ambarlikka mos bo'lgan kishi, avvalo, mustafod zakovati darajasiga yetadi. Keyin uning aqli faol aql bilan bog'liq. Alloh taolo payg'ambarga faol aql orqali vahiy yuboradi. Faol aql, avvalo, Xudodan kelgan vahiyning o'z-o'zidan o'z ichiga olgan aqliga foydasiz aql orqali to'kadi. Shunday qilib, yuklab olinadi. Bu vahiy payg'ambarning tasavvuriga yetib boradi. Bu yerda faqat bir nuqtaga aniqlik kiritish kerak. Axborot ilohiy manbadan donishmand yoki faylasufning o'z-o'zini anglaydigan ongiga keladi. Payg'ambar esa vahiy olish qobiliyatiga ega. Faylasuf aqli bilan, payg'ambar esa tasavvur kuchi bilan vahiy oluvchi xususiyatga ega. Ya'ni, faylasuf ilmga aqli bilan, payg'ambar esa tasavvuri bilan yetadi. Vahiyning qabul qilgan payg'ambar, hatto, hali sodir bo'lmagan voqealar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Forobiyning fikricha, faylasuf ham, payg'ambar ham fazilat bilan shaharni boshqaradi, har ikkalasi ham faol aql bilan aloqa qilish qudratiga ega. Faol aql ham diniy bilimlar, ham ijtimoiy tuzum uchun zarur bilimlar manbaidir. Payg'ambarning faylasufdan farqi shundaki, birinchisi ilmni tasavvur kuchi bilan, ikkinchisi, imtihon va tafakkur kuchi bilan oladi. Shunday qilib, Forobiy dini falsafa, aql va vahiy bilan uyg'unlashtirishga harakat qilgan. Demak, uning fikricha, dinning ham, falsafaning ham manbai faol aql, bu haqiqat. Biroq, haqiqatga erishish usuli boshqacha. Payg'ambarga jamoat maydoniga mos keladigan muqaddas kuch berilgan. Payg'ambarlar tug'ma va odatiy narsalarni o'zgartiradigan mo'jizalar bilan kelishlari kerak. Ularning ma'naviy ko'zgulari Lavh-i Mahfuzda g'oyib bo'lishi mumkin bo'lmagan ma'lumotlarni aks ettirishda qiyinchilik tug'dirmaydi. Allohning elchilari bo'lmish farishtalar ham payg'ambarlarga Allohdan xabar olib keladilar.

Payg'ambarning mo'jizalar haqida alohida qobiliyati bor. Eng oliy saodatga erishuvchi zot payg'ambardir. Faylasuf esa bunga aql va imtihon bilan erishgan tadqiqotchidir. Payg'ambar o'z tizimiga ko'ra eng yaxshi, eng to'g'ri va eng go'zal narsani aytganidek, faylasuf ham o'z aqli va axloqi tufayli bunga erishish va yoyish uchun harakat qiladi.

Natijalar va muhokama. Forobiy tarbiyada qattiq ham, yumshoq ham emas. U o'rta darajani saqlab qolishni xohlaydi. Uning so'zlariga ko'ra, ta'limda quyidagi jihatlarga ahamiyat berish kerak: talabani bilim olishga intilishi va ishtiyoqini saqlab turish kerak. Talabalarni tarbiyalash uchun yaxshi sharoitlar tayyorlash kerak.

O'qituvchi o'quvchi bilan ilmiy masalalarni muhokama qilishni bilishi kerak. Darhaqiqat, Suqrot shogirdi Aflotun bilan, Aflotun esa shogirdi Aristotel bilan bahslashdi. Muhokama paytida o'qituvchi o'quvchidan ham ba'zi ma'lumotlarni o'rganishi mumkin. Ilmiy asosda muhokama qilish haqiqatning chiqishiga imkon beradi. Ta'limda asosiy e'tibor mantiq va falsafaga qaratilishi kerak. Mantiq va falsafa talabani bilim olish qobiliyatini oshiradi. Forobiy aqlga ahamiyat bergan faylasufdir. Bu borada unga Aristotel ta'sir qilgan. Biroq davlat boshqaruvi va kundalik ishlarda aql va tafakkurga ahamiyat bergan holda, diniy ishlarda ham vahiyga ahamiyat bergan.

Forobiy bolalarda mas'uliyat hissini shakllantirish tarafdori. inson iroda erkinligiga ega. Shuning uchun u o'z xatti-harakati uchun javobgar. Bolalarni mas'uliyatli qilib tarbiyalash kerak. U bolani tarbiyalashda noxush holat yuzaga kelsa, ishontirish yo'lini tanlash kerak [10], deydi.

Ta'limda e'tiborni og'zaki jalb qilish usuli muhim ahamiyatga ega. Og'zaki yaxshilana olmaydiganlar uchun qiyin usul qo'llanilishi mumkin.

Ta'limda shubhalarni bartaraf etishga e'tibor qaratish lozim. Shubha uyg'otadigan savol berganlarga bosimsiz o'rgatish kerak. Bolaga shubhalar haqida savollar berish va mavzuni chuqurlashtirish orqali haqiqiy bo'lmagan qarashlardan uzoqroq tutish kerak. Shubha izlash usuli bo'lishi kerak. Ta'limning maqsadi – baxt topish va odamlarni o'zi yashayotgan jamiyatga foydali qilish. Baxtli bo'lish yaxshilikka erishish, demakdir. U yaxshilikka erishish uchun falsafadan ham foydalanishi kerak. Forobiy falsafani o'rganish istagida bo'lgan kishilarda quyidagi xususiyatlarni izlaydi: yosh bo'lish, go'zal fe'l-atvorga ega bo'lish, axloq va ezgulik qoidalariga muvofiq odatlarga ega bo'lish, Qur'oni karimni o'rganish, din ilmlarini yaxshi bilish, erkinlik, yomon xislatl va yomonlikdan saqlanish, xiyonatdan saqlanish, xiyonatdan yiroq bo'lish, din amrlarini bajarish, ilm va olimlarni hamma narsadan ustun ko'rish.

Forobiy o'z qarashlarida Aflotun va Aristotel qarashlarini uyg'unlashtirishga harakat qilgan. Forobiy Aristotelning ba'zi qarashlarini to'g'rilab, ko'plab falsafiy muammolarni yoritib berdi. U islom falsafasiga yangi atama va tushunchalarni olib kirdi, u mohiyat bilan bo'lish yoki tabiat bilan birga bo'lishni ta'kidlab, butun olamni bir holga keltirmoqchi edi. Unga ko'plab falsafiy maktablar ta'sir ko'rsatdi. U birinchi navbatda Qur'oni karimga asoslandi. Unga Aristotel, Aflotun, manixeylik, sobiylik va nasroniylik, hatto, hind tafakkuri ta'sir qilgan, deganlar ham bor. Biroq, u eklektik usulga amal qilgan bo'lsa-da, uning falsafasida asl qarashlar mavjud. E'tiborlisi, u din va falsafani uyg'unlashtirish borasidagi sa'y-harakatlari bilan bir qatorda mantiq, hisob, geometriya kabi aniq fanlarga ham ahamiyat bergan.

Buyuk mutafakkirning mantiq va grammatikadagi umumiy jihat va farqlar haqidagi qarashlari juda qimmatli. Forobiy mantiqni tafakkur grammatikasi deb hisoblab, mantiq tushunchalari va kategoriyalari barcha insonlar uchun umumiydir, degan. U mantiqning

tushuncha va kategoriyalarini til orqali ifodalash imkoniyatlari bilan bog'liq holda tahlil qiladi, bilim turlarini tavsiflaydi [11].

Al-Forobiy falsafa, sotsiologiya, matematika, fizika, astronomiya, botanika, etika, estetika, tilshunoslik, mantiq, sog'liqni saqlash, musiqa sohalarida chuqur bilim olgan. U fanning ushbu sohalarida 160 ga yaqin risolalar yozgan [12].

U fanlar tizimida tabiatshunoslik va matematikaga katta e'tibor beradi. "Ilmlarning kelib chiqishi" asarida fan bir necha turlarga bo'linadi: aniq va mavhum, shuningdek, nazariy va amaliy. "Fanning tasnifi va ta'rifi" asarida esa fandagi til, mantiq va matematika sohalarini guruhlaydi. Ularni uch turga bo'lib, har birini alohida ajratadi.

Xulosa. Forobiy davrida har bir musulmon islom ilmi bilan shug'ullanishi shart edi. Uning arab tili olimlari toifasiga kiritilishi shu paytdan boshlanadi. Qur'oni karim nafaqat diniy asoslar to'plami, balki ko'plab ta'limotlarning maxfiy kalitlarini o'zida mujassam etgan umumbashariy kitob bo'lgani uchun Forobiy barcha islom ulamolari uchun farz bo'lgan ijtiho va mujtahid yo'liga kirdi. Uning ko'chmanchi va o'troq sivilizatsiyalar bilan Sharq va yunon-rum madaniyati o'rtasidagi bog'liqligi mamlakatimizni dunyoga tanitishda hamon muhim o'rin tutadi. Uning falsafiy asarlarining tarbiyaviy ahamiyati "Tarixiy falsafiy risolalar"da ko'rsatilganidek, mangulik va Qodir Tangriga bog'liqlikning asl manbalarini izlash, samoviy olamdagi hodisalarning mohiyati, aql va inson ruhi, o'zaro munosabatlarni izlashdan iborat.

Adabiyotlar/Literatypa/References:

1. Абу Насыр аль-Фараби. Собрание сочинений в десяти томах: сборник / Абу Насыр аль-Фараби. - Астана: «Лотос-Астана», 2007. Т. 4: Социальная философия. Этика. Эстетика. - 293 с.
2. Аль-Фараби. Книга указания пути к счастью. Хайдарабат, 1927. 320 с. <https://cyberleninka.ru/article/n/utopicheskoe-nasledie-al-farabi>
3. Рүстемов Н. Бирегей тұлға // Ғұлама. Ойшыл. Ұстаз. Эл-Фарабидің 1130 жылдығына арналған 2001 жылдың қазан айының 12 жұлдызында Отырарда өткізілген Халықаралық ғылыми-теориялық конференцияның материалдары,-Алматы: Қазақпарат, 2001. – В. 216. 21 б.
4. Байғабылов Х.С. Ұлы ойшыл ғұлама // Ғұлама. Ойшыл. Ұстаз. Эл-Фарабидің 1130 жылдығына арналған 2001 жылдың қазан айының 12 жұлдызында Отырарда өткізілген Халықаралық ғылыми-теориялық конференцияның материалдары,- Алматы: Қазақпарат, 2001. - В.216. 60 б.
5. Байғабылов Х.С. Ұлы ойшыл ғұлама // Ғұлама. Ойшыл. Ұстаз. Эл-Фарабидің 1130 жылдығына арналған 2001 жылдың қазан айының 12 жұлдызында Отырарда өткізілген Халықаралық ғылыми-теориялық конференцияның материалдары,- Алматы: Қазақпарат, 2001. - В. 216. 60 б.
6. Forobiy. Jismlar va aksidensiyalarning ibtidosi haqida risola //Abu Nasr Forobiy. Risolalar. – Toshkent: Fan, 1975. – B. 139.
7. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. – B. 76.
8. <https://cyberleninka.ru/article/n/filosofskoe-videnie-al-farabi-cheloveka-i-obschestva>
9. Абу Насыр аль-Фараби. Книга о счастье: Избранные трактаты из четырех книг / Абу Насыр аль-Фараби; гл. ред. Р. Сейсенбаев; дар.: Ж. Алтаевой. - Алматы: RS; Международный клуб «Абая», 2015. - 834 с.
10. Абу Насыр аль-Фараби. Книга о счастье: Избранные трактаты из четырех книг / Абу Насыр аль-Фараби; гл. ред. Р. Сейсенбаев; дар.: Ж. Алтаевой. - Алматы: RS; Международный клуб «Абая», 2015. - 834 с.

11. Байғабылов Х.С. Ұлы ойшыл ғұлама // Ғұлама. Ойшыл. Ұстаз. ӘлФарабидің 1130 жылдығына арналған 2001 жылдың қазан айының 12 жұлдызында Отырарда өткізілген Халықаралық ғылыми-теориялық конференцияның материалдары,- Алматы: Қазақпарат, 2001.Б.216. 61 б.
12. Қозғамбаева Г.Б. Фараб және фарабтық ғұлама туралы зерттеулерден // Ғұлама. Ойшыл. Ұстаз. Әл-Фарабидің 1130 жылдығына арналған 2001 жылдың қазан айының 12 жұлдызында Отырарда өткізілген Халықаралық ғылыми-теориялық конференцияның материалдары,-Алматы: Қазақпарат, 2001.Б.216. 64 б.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).